

HALACHIC AND HASHKAFIC FOUNDATIONS OF MITZVOT BEIN ADAM LECHAVERO

14 - ZAKEN VE'SEIVA - RESPECTING THOSE OLDER AND WISER OU ISRAEL CENTER - FALL 2015

מיהו 'זקן' ומיהו 'שיבה'?

1. מפני שיבה תקום והזרת פני זקן ויראת מאלקיך אני ה'

ויקרא יט:לב

2. כדתניא: שמעון העמסוני, ואמרי לה נחמיה העמסוני, היה דורש כל אתים שבתורה. כיון שהגיע (דברים י"ג) לאת ה' אלהיך תירא - פירש. אמרו לו תלמידיו: רבי, כל אתים שדרשת מה תהא עליהן? - אמר להם: כשם שקבלתי שכר על הדרישה, כך אני מקבל שכר על הפרישה. עד שבא רבי עקיבא ודרש: את ה' אלהיך תירא - לרבות תלמידי חכמים

פסחים כב:

3. משרשי המצוה, לפי שעיקר היות האדם נברא בעולם הוא מפני החכמה, כדי שיכיר בוראו, על כן ראוי לבני אדם לכבד מי שהשיג אותה, ומתוך כך יתעוררו האחרים עליה. ומזה השורש פירש איסי בן יהודה בגמרא בקידושין שאפילו זקן אשמאי, כלומר שאינו חכם, הוא בכלל המצוה, שראוי לכבדו מפני שברוב שניו ראה והכיר קצת במעשי השם ונפלאותיו, ומתוך כך ראוי לכבוד. והיינו דאמר רבי יוחנן שם בקידושין, הלכה כאיסי בן יהודה. וזה שאמרו, בתנאי שלא יהיה בעל עבירות, שאם כן מנע עצמו מכבוד.

ספר החינוך מצוה רנו

4. ת"ר: (ויקרא יט) מפני שיבה תקום - יכול אפילו מפני זקן אשמאי? ת"ל: זקן, ואין זקן אלא חכם שנאמר: (במדבר יא) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. רבי יוסי הגלילי אומר: אין זקן אלא מי שקנה חכמה, שנאמר: (משלי ח) ה' קנני ראשית דרכו. .... איסי בן יהודה אומר: מפני שיבה תקום - אפילו כל שיבה במשמע. רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא? איכא בינייהו יניק וחכים, ת"ק סבר: יניק וחכים לא, רבי יוסי הגלילי סבר: אפילו יניק וחכים

קידושין לב:

Understand the different shittot - Tanna Kamma, R. Yosi Hagalili and Issi b. Yehuda. What would each of them hold for the following cases:- • An old talmid chacham; • A young talmid chacham; • An old am ha'aretz?

5. איסי בן יהודה אומר: מפני שיבה תקום - ואפילו כל שיבה במשמע. אמר ר' יוחנן: הלכה כאיסי בן יהודה. ר' יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי, אמר: כמה הרפתקי עדו עלייהו דהני. רבא מיקם לא קאי, הידור עבד להו. אביי יהיב ידא לסבי. רבא משדר שלוחיה. רב נחמן משדר גוזאי, אמר: אי לאו תורה, כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא?

קידושין לב.

6. יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק? ת"ל: תקום והזרת, לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור. יכול יהדרנו בממוץ? ת"ל: תקום והזרת, מה קימה שאין בה חסרון כיס, אף הידור שאין בו חסרון כיס. יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ? ת"ל: תקום והזרת, לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור. יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו? ת"ל: תקום ויראת, דבר המסור ללב נאמר בו (ויקרא יט) ויראת מאלהיך

קידושין לב:

7. זקן אשמאי - אשם רשע ועס כארץ

רש"י שם

8. זקן אשמאי - פי' זקונטרם אשמאי רשע ועס הארץ. וקשה דהיכי קאמר איסי בן יהודה דשיצב משמע אפילו זקן אשמאי וכלא מלוכ אפילו להכותו לזכותו לזלזלו! לכך פר"ת 'אשמאי' לשון שוממין כמו פתחי שמאי דמנחות (ג:) כלומר צור ועס הארץ כדמרתגמין והאדמה לא תשם וארעא לא תצור (בראשית מז)

תוספות שם

9. כל תלמיד חכם מצוה להדרו ואע"פ שאינו רבו שנאמר מפני שיבה תקום והדרת פני זקן, זקן - זה שקנה חכמה

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ו הלכה א

10. מי שהוא זקן מופלג בזקנה אע"פ שאינו חכם עומדין לפניו, ואפילו החכם שהוא ילד עומד בפני הזקן המופלג בזקנה, ואינו חייב לעמוד מלא קומתו אלא כדי להדרו, ואפילו זקן כותי מהדרין אותו בדברים ונותנין לו יד לסומכו שנאמר מפני שיבה תקום כל שיבה במשמע

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ו הלכה ט

11. א: מצות עשה לקום מפני כל חכם, אפילו אינו זקן אלא יניק וחכים, ואפי' אינו רבו, רק שהוא גדול ממנו וראוי ללמוד ממנו. וכן מצוה לקום מפני שיבה, דהיינו בן שבעים שנה, אפילו הוא עס הארץ, ובלבד שלא יהיה רשע

ז: אפילו חכם שהוא ילד, עומד בפני הזקן המופלג בזקנה. ואינו חייב לעמוד מלא קומתו, אלא כדי להדרו. ואפילו זקן גוי, מהדריס אותו בדברים ונותנים לו יד לסומכו.

ח: שני חכמים ושני זקנים, אין אחד צריך לקום מפני חבירו, אלא יעשה לו הידור. ואפילו הרב לתלמידו יעשה לו הידור קלת

שולחן ערוך יורה דעה סימן רמד סעיף א, ז, ח

איזה גיל זקן' שיבה'?

12. ... בן ששים לזקנה בן שבעים לשיבה ...

משנה מסכת אבות פרק ה משנה כא

13. מן קדם דסבר באוריתא תקום ותהדר אפי סבא ותדחל מאלהך אנא יי

אונקלוס ויקרא יט:לב

14. והנה שיעור זקן זשנים, אינו מצוהר בר"מ ובהרב המחבר זכמה שנים הוא נקרא זקן לעמוד מפניו. וזש"ע שם סי' רמ"ד ס"א וזטור זשם הרא"ש שם דשיצה היינו זן שזעים שנה, וכתב זבית יוסף דהיא משנה מפורשת זן שזעים לשיצה זאצות פ"ה משנה כ"א. ונראה לי דהיינו לדין זגמרתיו דסזרתיו דשיצה משמע כל שיצה, א"כ שיצה יקרא זן שזעים, אזל לדעת התרגום [שם על פסוק מפני שיצה] דפירש על שיצה מן קדם דסזר זאורייתא ועל זקן פירש מפני סזא, אס כן לדעתו זריך לעמוד מפני זן ששים דמצוהר זמשנה דזן ששים לזקנה, ונקרא זקן ואפילו זן ששים ואף שאינו חכם זריכין לעמוד, דלהתרגום אונקלוס זקן הוא אף שאינו חכם. .... ונראה זרור דחשש לדעת התרגום [לעיל] דזקן הוא סזא ואפילו אינו חכם, ומלת זיקנה היא זן ששים כלשון המשנה, ויש להחמיר כהתרגום לעמוד מפני זן ששים וזפרט שכן דעת האלקי האר"י זאוק"ל

ספר מנחת חינוך - מצוה רנו - אות ט

'בעל מעשים'

15. חכם, אפילו מופלג בחכמה, רשאי לעמוד בפני מי שהוא בעל מעשים

שולחן ערוך יורה דעה סימן רמד סעיף יב

16. רשאי כו' - ... והטור והר"ן כתבו דחייב לעמוד מפניו וכ"כ זב"ח

ש"ך על שולחן ערוך יורה דעה סימן רמד סעיף יב

מתי ואיך עומדים?

17. מאימתי חייב לקום מפניהם, משיגיע לתוך ארבע אמותיו עד שיעבור מכנגד פניו, ורוכב כמהלך דמי שולחן ערוך יורה דעה סימן רמד סעיף ב

18. הרואה חכם עובר, אינו עומד עד שיגיע לתוך ארבע אמותיו, וכיון שעבר מלפניו יושב שולחן ערוך יורה דעה סימן רמד סעיף ט

19. אסור להעצים עיניו ממנו קודם שיגיע לתוך ארבע אמותיו, כדי שלא יצטרך לקום מפניו כשיגיע לתוך ארבע אמותיו שולחן ערוך יורה דעה סימן רמד סעיף ג

20. ואם הוא רבו מובהק, עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שיתכסה מעיניו או עד שישב במקומו שולחן ערוך יורה דעה סימן רמד סעיף ט

21. ... ברבו מובהק - דהיינו שרוב חכמתו ממנו; אם מקרא מקרא, אם משנה, משנה; אם גמרא, גמרא. וזימים אלו עיקר הרבנות אינו תלוי במי שלמדו הפלפול וחילוקים שנוכחים בהם בזמן הזה רק במי שלמדו פסק ההלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר שולחן ערוך יורה דעה סימן רמד סעיף ל

22. אם הוא מופלג בחכמה, אפילו אינו רבו, דינו כרבו מובהק. מי שהוא גדול הדור ומפורסם בדורו בכך, נקרא מופלג בחכמה שולחן ערוך יורה דעה סימן רמד סעיף י

23. אין בעלי אומניות חייבים לעמוד בפני תלמיד חכם בשעה שעוסקים במלאכתו. ואם הוא עוסק במלאכת אחרים ורוצה להחמיר על עצמו לעמוד מפניו, אינו רשאי שולחן ערוך יורה דעה סימן רמד סעיף ה

24. אין ראוי לחכם שיטריח על הצבור לכיון לעבור לפניו שיעמדו מפניו, אלא ילך לו בדרך קצרה, כדי שלא ירבו לעמוד. ואם יוכל להקיף הדרך כדי שלא יעבור לפניו, זכות הוא לו שולחן ערוך יורה דעה סימן רמד סעיף ו

25. אפילו בשעה שהוא עוסק בתורה, צריך לעמוד מפניו שולחן ערוך יורה דעה סימן רמד סעיף י"א

26. הגה: י"א דאין אדם חייב לעמוד לפני רבו, רק שחרית וערבית. ודוקא בבית הרב, אבל בפני אחרים שאין יודעים שעמד לפניו, חייב לעמוד שולחן ערוך יורה דעה סימן רמד: טז

27. הכי אמר שמואל: אשת חבר הרי היא כחבר עבודה זרה לט.

28. עשה דכבוד תורה לענין אשת חבר שמא אין שייך לאחר מיתה כן כתבו התוספות ... אבל בתשובת מהר"ם מיינן כתב אשת חבר שניסת לעם הארץ אין חייבין לכבדה כצראשונה עכ"ל משמע דבעודה אלמנת תלמיד חכם חייבים לכבדה כצראשונה ע"כ מלאתי ט"ז יורה דעה סימן רמד

29. דין אשת חבר אי חייב לקום בפניה מדרבנן או ממדת חסידות בחייו ע' הרב ב'ח והרב ט'ז ס' רמ"ב .... והאר"י זצ"ל כתב דאין חיוב לעמוד לפני אשת ת"ח וגם לא לעשות לה הדור

ברכי יוסף על גליון לשו"ע ס' רמ"ד ס"א ד"ה דין אשת חבר

30.

ז. אשה חכמה שלמדה תורה, יש הסוברים שצריך לקום בפניה ויתכן שהדבר חובה מן התורה^(יט). כמו כן, אשת חבר, לדעת כמה פוסקים חל חיוב מן התורה לקום בפניה, שאשת חבר – כחבר^(כ) ויש הסוברים, שהחובה מדרבנן^(כא) ויש, שהיא מידת חסידות^(כב) ראה גם להלן פרק ד סעיף ו.

(יט) ראה שדי חמד כללים ח"א מערכת חבר אות שטו שלא כדעת מנחת חינוך רג, ד וכן איש חי תצא, טז בשם האריז"ל שאין חכמה לאשה אלא בפלך, ואין נקרא חכם אלא מי שמצווה ללמוד ולקנות חכמה. וכן כתב בספר חסידים סי' תקעח: מפני שיבה תקום והדרת פני זקן – ואפילו מפני אשה זקנה. וכן כתב בשו"ת בית יהודה (עיאש) ח"א יו"ד כח שנפסקה הלכה כדברי איסי בן יהודה בקידושין ל"ב ע"ב שכל שיבה במשמע.

ספר הליכות בין אדם לחבירו - י. י. פוקס עמ' סא

31. ב - בענין לקום לפני חכם סגי נהור - מש"כ ממנ"ח שכ' דאפשר שחייבים רק לפני משוה"ד, המנ"ח כ' זה רק לדיחוי בעלמא - אבל להלכה חייבים לעמוד לפני סומא כמסקנת הברכי יוסף.

.....
ד - ואשר שאל כשקורא פרשה ראשונה של ק"ש אם פטור מלקום. ספיקו ע"פ המבואר באו"ח סי' ס"ז דלא ירמוז ולא יקרוץ - הנה באמצע הקריאה ממש יראה דפטור, ובמקום שמפסיקים מפני הכבוד עיין או"ח סי' ס"ו - יראה דחייב לקום כיון דהוי מפני הכבוד עכ"פ, ואע"ג שכ' הפוסקים דבזה"ז שאין מקפידין אסור להפסיק בק"ש מפני הכבוד, היינו כשמפסיק בדיבור אבל קימה בעלמא דלא נקרא הפסק בק"ש יראה דחייב בבין הפרקים עכ"פ.

שו"ת שבט הלוי חלק ו סימן קמו